

Vélemény, vita

MÉG EGYSZER LAKATOS IMRÉRŐL

Simonovits András

az MTA doktora, tudományos tanácsadó,

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet

simonovits.andras@krtk.mta.hu

A *Magyar Tudomány* 2014. októberi számának Könyvszemléjében jelent meg Gyarmati György írása (1274–1278. o.) Alex Bandy *A csokoládé-gyilkosság. Egy filozófus másik élete* (Budapest: Akadémia, 2014) című könyvéről. (Az eredeti angol cím kifinomultabb és szellemesebb volt: *Chocolate and Chess: Unlocking Lakatos*.) Mind a könyv, mind a recenzió bemutatja, hogy Lakatos (Lipschitz) Imre (1922–1974), a London School of Economics-on tanító, iskolateremtő tudományfilozófus milyen mocskos szerepet játszott másik (helyesebben: előző) életében: az 1944 és 1956 közötti Magyarországon kommunista funkcionáriusként és besúgóként sok ember életét tette tönkre. Sajnos, az ismertetésben – Lakatos megítélésén túlmenően – olyan súlyos megállapításokat találtam, amelyek mellett nem mehetek el szó nélkül. Magával az ismertetett könyvvel nem foglalkozom.

Lehet elmarasztalni a hazai náciellenes mozgalmak kommunista vagy akár szociáldemokrata tagjait későbbi tetteikért, de nem lenne szabad nyílt megvetést sugalló vagy kedélyesen fölényes kifejezéseket használni velük kapcsolatban. Ilyeneket idézek a recenzióból (kurzíválva): „A múlt század első har-

madában tehetséges polgárcsemetének marxistává szegődni nem volt egyéni extravagancia... A háború utolsó évében már »hatodik érzék« sem kellett a felismeréshez: a kommunista meggyőződés mellett a »származásbűn« okán is *ajánlatos* köddé válni, alámerülni. [...] A Lipschitz család nagyobbik része is Auschwitzban *végezte*...” (1274.). Ha Gyarmati azt akarja mondani, hogy Lakatos mint kommunista és zsidó csak az illegálisban menthette meg az életét, amit csak alátámaszt a szomorú tény, hogy családja nagy részét meg is gyilkolták, ezt a *Magyar Tudományban* „ajánlatos köddé válás” emlegetése és idézőjeles célzások nélkül, tárgyszerűen kellene leírnia. A recenzens többek között olyan embereket sorol föl a „korkalandsban” részt vevő csemeteként, mint Szalai Sándor, Donáth Ferenc, Zöld Sándor, Losonczy Géza, akik legalább többévi börtönnel, de ketten az életükkel fizettek meg ezért a „kalandért”.

Egyébként az olvasók többsége valószínűleg nem érti, hogy mi köze a csokoládénak a gyilkossághoz. Egy ilyen hosszú könyvismertetésben illetet volna megmagyarázni, hogy 1920 körül született egy híres szovjet regény, ennek a címe volt *Csokoládé*, amely „művészi

formában” igazolta a kirakatpereket, és a visszaemlékezők szerint a Lakatos-csoportban kedvelt könyv volt.

Hozzászólásom végén szeretnék kijavítani egy torzulást: Lakatos Imre visszataszító bűneiről hovatovább többet tud a magyar társadalom, mint zseniális munkáiról. (Képzelnék el, hogy könyvet írnék a legnagyobb tudósok, például Newton vagy Gauss életéről, amelyekben csak bűneik szerepelnének! Voltak bűneik, bár nem politikaiak.) Nem mintha az utóbbi mentené az előbbit, de Lakatos szerencséjére – és a mi szerencsénk-re is – az előbbi nem érinti az utóbbit. Éppen ezért közvetett tanítványaként (matematika-történeti jegyzetem is tükrözi Lakatos hatását) szeretném röviden összefoglalni Lakatos tudományfilozófiai életművét. A konkrétság kedvéért a matematika példáján világítom meg megközelítésének lényegét.

Lakatos (és Thomas Kuhn) előtt a matematikusok hajlamosak voltak arra, hogy tárgyuk fejlődését mint töretlen diadalmenetet mutassák be. Sematikusan: az 1. matematikus kitalált egy definíciót, segítségével

megfogalmazta az 1. tételt, és hibátlan logikával be is bizonyította azt. Jött a 2. matematikus, általánosította a definíciót, megfogalmazta az általánosított tételt, és hibátlan logikával be is bizonyította azt.

Lakatos matematikatörténeti példákon keresztül bebizonyította, hogy a valóságos fejlődés a fenti leírásnál sokkal bonyolultabb volt. Sémája szerint: az 1. matematikus kitalált egy definíciót, segítségével megfogalmazta az 1. tételt, és hibás logikával bizonyítottnak vélte azt. Jött a 2. matematikus, ellenpéldát adott az 1. tételre. Jött a 3. matematikus, kijavította az eredeti definíciót, újrafogalmazta az általánosított tételt, és hibátlan logikával be is bizonyította azt.

Negyedszázad óta lehet korlátozás nélkül írni a kommunizmus bűneiről. Az eltelt időszak hossza lehetővé tenné, hogy Gyarmati recenziójánál árnyaltabb és tárgyilagosabb könyvismertetések jelenjenek meg, különösen a *Magyar Tudományban*.

Kulcsszavak: *tudományfilozófia, magyar szocializmus, kirakatpercek, besűgás*

